

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата філологічних наук,
старшого викладача кафедри української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького
Марценішко Вікторії Олександрівни на дисертацію
Бай Олени Сергіївни **«Поетична творчість Данила Братковського в
контексті барокової літератури українсько-польського пограниччя»**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за
спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство

Традиція вивчення українсько-польських літературних зв'язків досить давня й плідна. Ці міждисциплінарні взаємини й нині є предметом постійних наукових досліджень у сучасних компаративних студіях, що допомагає поступово прояснювати і заповнювати лакуни в українському літературознавстві. Помітною в цьому аспекті є активізація досліджень у царині наукової медієвістики (праці О. Лямперт, О. Матушек, Д. Наливайка, В. Поліщука, Р. Радишевського, М. Яніон), проте польськомовний доробок Д. Братковського потребує чіткого осмислення та узагальнення.

Упродовж тривалого часу неординарна, сповнена суперечностей постать Д. Братковського, яскравого представника ідеології зрілого бароко, колоритної постаті польськомовної української поезії, привертала увагу українських і польських дослідників. Як наслідок, з'явилися наукові розвідки, присвячені його творчості, інколи з діаметрально протилежними оцінками: від бажання витворити кришталево чистий образ борця-мученика за інтереси поневоленого народу до відмови помічати в доробку Д. Братковського вартісні прикмети. Як слушно констатує О.С. Бай, зважаючи на неоднозначність постаті поета, «слід зосередитися саме на інтенційній системі барокового мислення поета періоду зрілого бароко, не розвиваючи історичної версії про національного героя і святого подвижника. На нашу думку, така позиція літературних критиків буде більш об'єктивною і допоможе у визначенні справжньої художньої цінності

досліджуваного матеріалу, а не його історичних інтерпретацій» (с. 89), тож нині постала об'єктивна потреба цілісного системного осмислення поетичної творчості Д. Братковського в контексті барокової літератури українсько-польського пограниччя. Усе означене вище зумовлює важливість кандидатської дисертації О.С. Бай, яка стане одним із поштовхів до подальшої актуалізації творчості Д. Братковського у читацькому й дослідницькому середовищах.

Аби сформувати відповідне теоретико-методологічне підґрунтя дисертації, пошукувачка провела значну пошукову й дослідницьку роботу, опрацювала широку джерельну базу, простудіювала праці авторитетних вітчизняних і польських літературознавців, у яких проаналізовано польськомовний поетичний спадок доби бароко, зокрема, репрезентовані окремі аспекти творчого доробку Д. Братковського. Дисертантка переконливо аргументує свої наукові завдання, для вирішення яких було обрано оптимальну методологічну базу, обумовлену характером досліджуваного матеріалу. Наскрізним у дисертації є компаративний (порівняльно-історичний та порівняльно-типологічний) метод; для вирішення конкретних наукових завдань у відповідних розділах свого дослідження дисертантка звертається також до інтертекстуального, герменевтичного і контекстуального методів, засад рецептивного та соціокультурного аналізу.

Дисертація є ґрунтовним і самостійним дослідженням, виконана на належному теоретичному рівні. Дослідження О.С. Бай має значну наукову й практичну цінність, оскільки створює можливості для подальшого вивчення польськомовної поезії крізь призму барокової концептосфери, активного впровадження компаративного аналізу художніх творів при викладанні історії української і зарубіжної літератури у вищих та середніх навчальних закладах, при розробці спецкурсів і спецсемінарів, методичних посібників.

Дослідження логічно структуроване, відзначається чіткістю аргументації, структурні підрозділи співмірні. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, висновків, списку використаних джерел (449 позицій) і додатків. Основний текст роботи викладено на 168 сторінках, загальний обсяг

дослідження – 219 сторінок, що відповідає вимогам до кандидатських дисертацій гуманітарного профілю.

У вступі наявні всі необхідні атрибути, достатньо переконливо вмотивовано вибір теми, обґрунтовано її актуальність, визначено мету й завдання, методику й методологію, вказано практичну значущість роботи, особистий внесок здобувача. Основний матеріал дисертації структурно поділений на три розділи, у кожному з них розкривається окремий аспект теми дослідження. У першому розділі дисертації визначено теоретико-методологічні засади наукового дослідження. Для цього було з'ясовано особливості українсько-польських літературних зв'язків пограниччя XVII – XVIII ст. доби бароко, адже без розуміння її специфічних світоглядних орієнтирів неможливо збагнути творчу особистість Д. Братковського.

У другому розділі «Ідейна та образна парадигми польськомовної поезії Д. Братковського на перетині української та польської культур» розглянуто специфіку впливу ідеології сарматизму на формування ідейних пошуків Д. Братковського. Дисертантка свідомо того, що ідеї Роксоланії-Сарматії, частки Великої Сарматії, сформували концепцію винятковості, культу військової доблесті, патріотизму, також витворили власний етикет поведінки, традицію національного вбрання (моду), психологію, мистецтво, що часто називають сарматським бароко. Однак згодом сарматська ідея на українському ґрунті набула несподіваної модифікації: перенесення сарматського міфу на власне минуле і, відповідно, ототожнення метафори Сарматія тільки з конкретним географічним поняттям Русь. Як підкреслює авторка, «спостерігаємо духовну трансформацію Д. Братковського, який від ідеї спільного для Речі Посполитої оновлення суспільства перейшов до козаччини та ідеї повстанської боротьби за релігійно-національне визволення» (с. 80). Як новаторську необхідно кваліфікувати уведено в дисертаційне дослідження авторську концепцію антигероя.

Особливо цікавим і ґрунтовним видається третій розділ («Світоглядний та художній простір поетичної спадщини Д. Братковського як вияв міжкультурної взаємодії»), у якому здійснено аналіз процесу трансформації образів і мотивів

поезії українського письменника у порівнянні з польськими, що творять загальний мегаконцепт світу. Бай О.С. доводить, що «концепцію у творчості Данила Братковського можна вважати світоглядною інтерпретацією світу, яка поширюється на кожен її частину і включає різні аспекти: світ шляхетства та інших соціальних станів (зокрема, сарматський), світ філософський, що обертається і змінюється, світ земний, який протистоїть ідеалам неба, Божий світ тощо» (с. 149). Також звертається увага на типові та індивідуальні художні засоби і риторичні прийоми творення барокових концептів у збірці «Świat rozczęści przeurzany», що свідчить про оригінальність авторського слова і, разом з тим, співвіднесеність цієї збірки із загальною літературною добою.

Висновки дисертації поширюють і увиразнюють результати наукового пошуку О.С. Бай, співвідносяться із метою й завданнями, визначеними у Вступі. Список літератури оформлено відповідно до вимог, які висуваються до робіт подібного типу.

Ознайомлення з дисертацією О.С. Бай дає всі підстави позитивно оцінити здійснене дослідження. Водночас варто звернути увагу на кілька моментів з метою поглиблення окремих позицій дослідження у перспективі. Так, на ст. 30 авторка мотивує доцільність вживання поняття «Креси» як синоніму щодо терміну «пограниччя», однак робить це побіжно. Зважаючи на те, що вказане поняття означене і в назві підрозділу 1.1 («Українсько-польські зв'язки у літературі Кресів XVII – XVIII ст.: ідейно-концептуальні засади та творчі пошуки»), варто було б чіткіше визначити, як корелюють між собою ці терміни, аби надалі не відбувалося сплутування понять.

Важливою у дисертаційному дослідженні постає проблема смислового навантаження концептичних структур у поетичній спадщині Д. Братковського. Зокрема, аналіз концептів «життя» і «смерть» (підрозділ 3.1. «Життя і смерть – два вектори барокового світоспоглядання») потребує чіткої відповіді на питання: які характерні риси, складники основних мотивів і топосів дають підстави стверджувати їхній «багаторівневий і різнобічний характер» (дисертація (с. 119) та автореферат (с. 13)). Серед численних синонімічних реалізацій концепту життя у поезії Д. Братковського привертає увагу

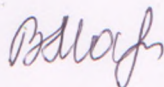
неодноразово згаданий у роботі «небесний палац», проте його роль у концептичній структурі залишається не зовсім з'ясованою. Формулювання дисертантки з цього приводу надто загальні, як-от: «Єдиним виходом для нього (Д. Братковського – В.М.) залишалася небесна нагорода, про що свідчить останній вірш його збірки «Pałac niebieski» (с. 79); «Однак, згідно з природою концепту, поет не зупиняється на зображенні однієї його сторони, а звертається до видимої протилежності пеклу – Неба («Droga do Nieba», «Drabina do Nieba») [28, с. 292]. Нагородою за земні труди, на думку автора, має стати небесний палац» (с. 146); «Кульмінаційними в збірнику стали апокаліптичні мотиви, виражені концептами смерті, суду, неба і пекла. Доповнювали їх образи темноти, ночі, палацу тощо» (с. 149). Тому необхідно визначити символічність образу палацу, його пов'язаність із духовним виміром, із необхідністю «сходження драбиною» духовного самовдосконалення людини (алюзія на популярний твір Йована Лествичника «Лествиця, що веде на небеса»). Інколи в роботі трапляються стилістичні огріхи, хибодруки, кальки, пасивні дієслівні конструкції (наприклад, ст. 21, 25, 34, 78, 130, 149).

Однак висловлені у відгуку зауваження, окремі недогляди не можуть суттєво вплинути на високу оцінку дисертації, а мають характер побажань. Подане до захисту дисертаційне дослідження виконане на належному рівні, має теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку компаративних досліджень, для вивчення української літератури у світовому контексті загалом і українсько-польських літературних зв'язків зокрема.

Зміст автореферату відповідає ідентичним основним положенням дисертації, розкриває її зміст, подає посутню інформацію. Інформація про основні здобутки та висновки дисертаційного дослідження в авторефераті подана стисло, науково виважено, що дає повне уявлення про постановку наукової проблеми та її розв'язання. Дуже переконливою є публічна апробація дисертації (участь в одинадцяти наукових конференціях різних рівнів) та кількість публікацій (дванадцять основних і шість додаткових), що відображають основний зміст і положення дисертації.

Усе зазначене дає підставу для висновку про те, що дисертація «Поетична творчість Данила Братковського в контексті барокової літератури українсько-польського пограниччя» виконана на високому науковому рівні і відповідає вимогам, сформульованим у п.п.9, 11-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року, № 1159 від 30 грудня 2015 року та № 567 від 20 липня 2016 року), а її авторка Бай Олена Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

Офіційний опонент:

В.О. Марценішко

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького

Підпис Марценішко В.О. підтверджую

Проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності,
доктор історичних наук, професор
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького

С.В. Корновенко